

Brukermedvirkning i barneverntjenesten

– en dispositiv analyse

Hilde Aamodt

Til tross for brukermedvirkningens ideal og mål viser studier at barneverntjenesten i liten grad lykkes i å involvere brukerne, her forstått som foreldre, i utformingen av hjelpen. Artikkelen viser, ved hjelp av Foucaults dispositive analyse, hvordan barnevernets praksis mer er styrt av overordnende direktiver enn av bevisst praksis, noe som kan forklare at brukermedvirkning får den formen den får. Praksisen synes å være styrt av en overordnet logikk som ikke umiddelbart trer frem, men som må analyseres frem. Dermed søker artikkelen, gjennom sin dispositive analyse, også å være en inspirasjon for andre felt der man er opptatt av å forstå de overordnede mønstre som regulerer og legger føringer for arbeidets sosiale form.

Brukermedvirkning regnes som en grunnleggende forutsetning for at hjelpen som velferdstjenestene tilbyr er i tråd med brukernes hjelpebehov, interesser og muligheter til å nyttiggjøre seg hjelpen (St.meld. 25; Lov om sosiale tjenester § 8-4; Pasientrettighetsloven § 3-1, St.meld. nr. 47; Ellingsen 2010). Lovverket legger til grunn at *brukeren*, altså hjelpsøker, er en aktiv medvirker i hjelpeapparatets eller hjelpetjenestenes forståelse av brukerens problematikk og situasjon, og i utformingen av hjelpetilbudet. Brukermedvirkning forstås dermed både som en rettighet, et verktøy for samarbeid, et virkemiddel og en holdning. Tidligere forskning definerer gjerne brukermedvirkning som retten til å delta, innvirke, påvirke, justere og eventuelt avgjøre hva slags hjelp som vil være den beste i den gitte situasjonen (for eksempel Ørstavik 1996; Alm Andreassen 2005; Seim

og Slettebø 2007). Hjelperen skal etterspørre brukerens forståelse av sin situasjon, og det skal skapes en intersubjektiv forståelse mellom klienten og sosialarbeideren (Humerfelt 2005; Sandbæk 2001). Andre studier er inspirert av blant annet Michel Foucault eller Niklas Luhmann. Disse har anlagt et maktanalytisk perspektiv på individets møte med staten (for eksempel Dahlager 2001, 2005; Mik-Meyer og Villadsen 2007; Engebretsen og Heggen 2012; Cruikshanks 1999; Hennem 2012; Andersen 2003; Villadsen 2010). Innenfor en barnevernkontekst er forskningen mer begrenset. Imidlertid er funnene relativt entydige. Til tross for brukermedvirkningens ideal og mål viser studier at barneverntjenesten i liten grad har lykkes i å involvere brukerne i utformingen av hjelpen. Foreldre opplever sjelden å bli lyttet til eller gjort deltagende i møte med barnevernet (Egelund

1997; Haugland 2007; Engebretsen 2007; Slettebø 2008; Uggerhøj 2011a; Juul 2010; Midjo 2010). Dette til tross for at brukernes innflytelse blir forstått som en forutsetning for at hjelpen som ytes skal oppleves som hjelp (Sandbæk 2001; Ørstavik 1996; Uggerhøj 2011b). Artikkelen har sitt utspring i en undring over dette. Hva gjør at brukermedvirkning, til tross for sine uttalte mål, likevel er vanskelig å oppnå?

Artikkelen tar sikte på å undersøke hva som virker *bestemmende* for måten brukermedvirkning kommer til uttrykk i møtet mellom foreldre og saksbehandlere i barnevernets undersøkelse. Analysen benytter seg av Foucaults dispositive analyse. Ved å analysere frem et dispositiv kan man oppdage hva som virker disponerende på den sosiale praksisen. Analysen søker her å få tak i det mønsteret, det dispositive, som gjør at barneverntjenesten, sosialt arbeid og den sosiale praksis virker sammen på bestemte måter som gjør at samtalene mellom foreldre og sosialarbeidere foregår slik de gjør. Det undersøkes hva som virker *normerende* for den sosiale utvekslingen som skjer i møter mellom foreldre og saksbehandlere i barnevernets undersøkelse.

Artikkelen viser hvordan barnevernets praksis mer er styrt av overordnede direktiver enn av en bevisst og reflektert praksis, noe som kan forklare at brukermedvirkning får den formen den får. Det dispositive som synes å gjøre seg gjeldende er 'Hensynet til barnet' eller 'Barnets beste'. 'Barnets beste' blir en overgripende generell størrelse som ikke tar høyde for det individuelle og konkrete barnet. Dermed blir friheten til å utøve brukermedvirkning begrenset for både saksbehandler og bruker. Begge parter styres av et overordnet direktiv, 'Barnets beste', som trer frem som et hensyn som risikerer å true de hensyn det er satt til å ivareta.

Det er arbeidets *disposisjonelle* karakter vi får øye på gjennom analysen, noe som be-

tyr hvilke handlinger eller hvilken praksis som blir foretrukket fremfor andre. Artikkelen viser hvordan arbeidets praksis er styrt av en overordnet logikk som ikke umiddelbart trer frem, men som må analyseres frem. På den måten søker artikkelen, gjennom sin dispositive analyse, også å være en inspirasjon for andre felt som søker å forstå de overordnede mønstre som regulerer og legger føringer for arbeidets sosiale form.

I artikkelens innledende del gjør jeg rede for Foucaults dispositive analyse, før jeg presenterer min empiri. I analysen undersøkes samtalene i lys av sin kontekst, før jeg presenterer dispositive 'Barnets beste' og dets virkninger. Avslutningsvis gir jeg en kort konklusjon.

Den dispositive analysen

Brukermedvirkning blir gjerne forstått som noe den profesjonelle skal sørge for, eller skape, sammen med brukeren. Brukermedvirkning blir altså noe den profesjonelle tilrettelegger for og skal bidra til. I dette perspektivet blir makt noe den profesjonelle eier, eller har, og måten hun håndterer denne makten virker bestemmende for brukermedvirkningens plass i møter med klienter. Makt blir i dette perspektivet noe som er festet ved individet. Foucault presenterer en alternativ maktforståelse. Hos Foucault blir ikke makten noe sosialarbeideren besitter og på den måten kan tilrettelegge for eller skape sammen med klienten. Makten tilhører ikke individet eller subjektet. Gjennom begrepet *dispositivet* viser Foucault hvordan makt virker bestemmende for det sosiale, uten å være festet ved de sosiale aktører. Foucault avdekker at bak de mer åpenbare erfaringer, institusjoner og vitensformer finnes et skjult direktiv, et dispositiv, som virker bestemmende for praksis. Dispositivet henviser til forbindelseslinjene mellom diskurser, institusjoner, lover, retningslinjer,

vitenskap, arkitekturinnretninger, etc. (Foucault 1977). Forbindelseslinjene danner med det et overordnet mønster som virker bestemmende for måten det sosiale fremtrer.

I blant annet boken *Overvåkning og straff* (1975) viser Foucault hvordan staten, fra å herske gjennom retten til å ta liv, har blitt en maktutøver som virker gjennom å tilrettelegge for bestemte handlinger. I dette verket synes Foucaults umiddelbare hensikt å gi oss en beskrivelse av endringer i vår strafferett og etableringen av fengselet som institusjon. Foucaults egentlige siktemål med boken er imidlertid å undersøke hvordan disiplinen trer frem som et dispositiv som holder fengselet som institusjon, den enkelte lovbrøyer, og psykologi som vitenskap sammen på en måte som skaper en bestemt praksis (Raffnsøe og Gudmand-Høyer 2005).

På samme måte viser han i *Galskapens historie* (1973) hvordan galskap erfares som en sinnssykdom som hører hjemme innenfor en bestemt institusjon, sinnssykeasylet, for dermed å bli underlagt en bestemt viten, det vil si psykiatriens domene. Det er imidlertid et bestemt 'utskillellesdispositiv' som gjør at de sinnssyke kan defineres ut som en gruppe og dermed plasseres innenfor en bestemt institusjon (Raffnsøe og Gudmand-Høyer 2005 side 164-168).

Gjennom dispositive bestemmes og videreføres en praksis som den enkelte underlegges, men også selv bidrar til å skape. Dispositivet trer frem som en tverrgående logikk som gjør seg gjeldende i alle typer handlinger, både de intenderte og de ikke-intenderte. Dermed er dispositivet det overordnede mønsteret handlingene inngår i. Vi kan si at dispositivet produserer praksis. Gjennom dispositive skapes disposisjoner for hva som kan sies og av hvem. Det er imidlertid ikke snakk om bestemte eller determinerte strukturer i betydningen av at det ikke er mulig å handle annerledes.

Heller er det tale om hvordan makten legger til rette for bestemte handlinger gjennom å skape disposisjoner av muligheter og begrensninger. Det trer frem en styring eller maktform som retter seg mot å få den enkelte til å handle slik det ønskes. Analysens hensikt er å få tak i det mønsteret som gir handlingene den regularitet som kommer til syne som den selvfølgelige praksis. Dispositivet er den anordning som gjør at institusjonen, praksisen og kunnskapen trer frem på bestemte måter i forhold til hverandre sånn at de virker bestemmende på det feltet de omhandler (ibid.). Dispositivet blir det arrangementet som virker normerende på omverdenen ved å innføre bestemte disposisjoner til denne (ibid.). For Foucault handler det ikke om å undersøke de samtidige *erfaringer* (her samtalene), *vitensformen* (her sosialt arbeid) eller *institusjonen* (her barneverntjenesten), men derimot å få tak i det tverrgående og grunnleggende nivået som *forbinder* disse og tillater dem å tre frem (ibid.:165). Imidlertid må man likevel gå til en undersøkelse av hver og en av dem for *deretter* å se hva som utgjør forbindelseslinjene som gjør at den sosiale utveksling får den utforming den får (Foucault 1977; Raffnsøe 1999; Raffnsøe og Gudmand-Høyer 2005; Raffnsøe, Gudmand-Høyer og Thaning 2009). Den dispositive analyse søker å avdekke hvordan praksiser man normalt tar for gitt først blir til – gitt dispositivenes samspill.

Det empiriske materialet

Artikkelens empiriske datagrunnlag er videofilmer av samtaler mellom foreldre og saksbehandlere i deres første møte i barnevernets undersøkelse. Foreldrene var innkalt til samtale med barneverntjenesten på bakgrunn av en bekymringsmelding som barneverntjenesten hadde mottatt. Bekymringsmeldingene som lå til grunn for

undersøkelsene hadde svært ulik karakter og omfattet rusmisbruk, bekymringsfull adferd hos barnet, seksuelle overgrep, fravær på skole, manglende oppfølging fra foreldre, konflikter mellom foreldre, trusler og bråk i hjemmet, samt manglende tilsyn av barnet. Både foreldre og saksbehandlere ble informert om forskningsprosjektets problemstilling, nemlig brukermedvirkning i barneverntjenesten. Samtalene hadde en varighet på mellom 40 og 120 minutter. I tillegg ble både saksbehandlere og foreldre intervjuet i etterkant av hver samtale hvor de ble vist filmopptaket og fikk stilt spørsmål til det de så. Det ble tatt film av ti samtaler, og det er gjennomført atten intervjuer. Samtlige samtaler og intervju er transkribert og analysert og danner grunnlaget for denne artikkelen. Det er fem barneverntjenester, 15 saksbehandlere og 20 foreldre som har deltatt i studien. I 11 av de totalt 13 familiene var foreldrene enslige forsørgere eller levde med nye partnere. Samtlige sosialarbeidere hadde lang erfaring som saksbehandlere i barnevernet.

Det er *forbindelseslinjene* mellom barnevernets undersøkelser, sosialt arbeids kunnskap og barnevernet som institusjon som er forsøkt analysert frem utfra en forståelse av at samtalene slik de fremtrer, er forankret i et skjult nettverk (dispositiv). I analysen er det sett etter utsagn og uttrykk hvor handlinger underbygges eller forankres i noe utenfor seg selv. I tillegg er det lett etter det som gjerne beskrives som en endring fra 'før' til 'nå', hvor jeg har bestrebet meg på å få tak i hva som foranlediger denne forskyvningen (Raffnsøe og Gudmand-Høyer 2005). Handlingenes forankring av noe utenfor seg selv, og *endring* fra noe 'før' til noe 'nå' er dermed nøkkelbegrepene i analysen. Til tross for Foucaults påpekning av at man ikke kan ta utgangspunkt i den ene (verken institusjonen, kunnskapen eller erfaringen) for å analysere de andre medspillende størrelser,

har jeg i analysen nødvendigvis måttet la samtalene danne begrensninger og ramme for hva som var analysegjenstanden. Det er dermed samtalene og deres handlingsbegrunnelser som er startpunktet for hva jeg har søkt etter i analysen av barnevernet som institusjon og sosialt arbeid som kunnskapsgrunnlag. På den måten er det mønstrene i *samtalene* som danner utgangspunkt for den videre analysen.

I tråd med Foucaults analyser går bevegelsen fra de selvfølgelige erfaringer, her samtalene, til de strukturene som lar dem tre frem som de gjør. Det handler dermed ikke om en fortolkning av praksis som sådan. Analysen befinner seg på et mer overordnet nivå hvor det handler om å analysere frem hva som disponerer nettopp denne praksisen. Dermed blir dispositivet å forstå mer som et resultat enn en representasjon eller bilde av noe. Analysen trer frem som en følge av at noe føyes til noe annet, men dog uten enhver tilføyelse. Det er bare den tilføyelsen som gir en utvidet orientering i den konteksten man analyserer som blir interessant (Raffnsøe og Gudmand-Høyer 2005).

Analysen av samtalene – to hovedmønstre trer frem

Som beskrevet vil det være samtalene og deres mønstre som danner utgangspunktet for den videre analyse av hvilke dispositiv som virker bestemmende på praksis. Jeg vil derfor først gjøre rede for mønstrene og deres kontekst slik de trer frem i analysen, før jeg deretter, i artikkelens neste del, analyserer frem de dispositiv som gjør at samtalene trer frem som de gjør. På den måten trer dispositivet frem både som skaper og skapt av den samme praksisen.

Det ene mønsteret – undersøkerplanen

Ved første øyekast synes barnevernets undersøkelse å være styrt av en plan for hvor-

dan undersøkelsen skal gjennomføres. I analysen av datamaterialet ble det slående hvor like samtalen mellom foreldre og barneverntjenesten var, uavhengig av deres innbyrdes ulikhet med hensyn til saksbehandler, barneverntjeneste, foreldre og sakens alvorlighetsgrad. Det som umiddelbart syntes bestemmende for samtalenes form, var den konkrete undersøkerplanen. Det var denne saksbehandlerne hele veien viste til og forankret sine handlinger til. Planen ble laget før samtalen med foreldrene og ga en oversikt over hva saksbehandlerne tenkte skulle skje i løpet av undersøkelsen.

Foreldrene ble ofte tause da de ble presentert for denne planen. Enkelte kunne komme med vage utsagn og spørsmål i forhold til at barnet skulle snakkes med, men ingen motsatte seg eller stilte åpenlyse kritiske spørsmål til planen. Heller ikke var det noen som formidlet at de ikke ønsket at planen skulle gjennomføres. Noen saksbehandlere la vekt på å formidle at en gjennomføring av planen ville gi dem en god oversikt og en god kartlegging av barnets situasjon. Andre la vekt på at planen ga foreldrene forutsigbarhet og oversikt over hva undersøkelsen skulle inneholde. Mange henviste også til rutiner og uttrykte at skrive for innhenting av informasjon, slik det var beskrevet i planen, var standardbrev og ikke bestemt av dem. Saksbehandlerens oppdrag var å gjøre en god undersøkelse, og det ble oppfylt ved å følge den forhåndsbestemte planen:

Saksbehandler: Jeg tenkte jeg kunne gå gjennom, jeg har laget en sånn undersøkelsesplan...

Mor: Ja

Saksbehandler: ...som beskriver hva vi tenker undersøkelsen skal inneholde. Det er ikke sånn at den er helt låst, men gir litt sånn forutsigbarhet for dere så dere vet hva som skal skje.

Det er nærliggende å tenke at den sterke vektleggingen av undersøkerplanen i barnevernundersøkelsen henger sammen med at også sosialt arbeid, altså vitensformen (kunnskapen), har merket fremmarsjen av en markedsorientert og instrumentell tenkning hvor bare det som kan telles og måles anses som pålitelig kunnskap. En stadig sterkere standardisering av praksisen, gjerne i form av manualer, veiledere og prosedyrer, er ment å sikre kvaliteten i tjenestene og den enkeltes rett til lik behandling eller lik tilnærming (Aamodt 2014). Her inngår den forhåndslagde undersøkerplanen.

Både foreldre og saksbehandlere ga i intervjuene uttrykk for hvordan de har merket følgene av denne tenkningen. Flere saksbehandlere fortalte hvordan de nå hadde maler for hvordan undersøkelsen skulle gjennomføres og hvordan dette skapte bestemte rammer og føringer for undersøkelsen. Slik det det fremkom i samtalen mellom foreldre og saksbehandlere, og i de etterfølgende intervjuene, disiplineres sosialarbeiderne til å følge denne forhåndslagde planen. På den måten skal sosialarbeideren sikre at undersøkelsen avdekker det den er ment å avdekke. Ideen er at dersom man følger planen, vil undersøkelsen gi den informasjonen man søker, eller sikre at saksbehandlerne gjør det de skal. En far uttrykte seg slik i intervjuet:

Far: Det er en prosedyre. De følger den. Det er ingen som skal tenke. Det er sånn det er. Det er som en lagerarbeider som har en prosedyre. Han skal kjøre varene fra a til b. Da gjør han det etter en prosedyre. Det er forferdelige greier. De er redde for å gjøre feil.

Intervjuer: Redde for å gjøre feil?

Far: Ja, hvis de har en prosedyre de skal følge og ikke følger den fordi de mente at det ikke var nødvendig, også hvis det viser seg i ettertid at de skulle ha fulgt prosedyren fordi det var noe jeg ikke fortalte, så skjønner jeg jo at

de følger prosedyren. Men den er en belastning for meg og min kone.

Det var imidlertid også foreldre som uttrykte at planen ga en forutsigbarhet og dermed en trygghet i forhold til det som skulle skje:

Mor: Hun [sosialarbeider] hadde jo en plan på hvordan hun ville ha det fremover (...).

Intervjuer: Likte du det at hun hadde en sånn plan?

Mor: Ja det var greit det. Da visste du hva som skjer. Istedenfor å bare få en telefon et par dager før at nå vil det eller det skje.

Foreldrene opplevde planen både som en prosedyre som primært skulle beskytte saksbehandlerne mot anklager for å ha begått feil, men ble også opplevd å gi trygghet. Gjennom planen ble foreldrene informert om hva som skulle skje i undersøkelsen og planen skapte også transparens ved å synliggjøre ulikheten i maktforholdet mellom foreldrene og saksbehandlerne. For saksbehandlerne fremsto planen som en kvalitets sikring av undersøkelsen. Saksbehandlerne la vekt på at de utarbeidet undersøkerplaner i alle undersøkelser og at planen bidro til å sikre undersøkelsene. De fremholdt at planen hindret at undersøkelsene ble en følge av den enkelte saksbehandlers subjektive skjønn, og dermed fikk preg av vilkårlighet. Saksbehandlerne oppdrag var å oppdage barn som trengte hjelp, og de fremholdt at planen var et viktig verktøy for gjennomføringen av dette. Ingen av saksbehandlerne opplevde planen som en hindring for å utøve godt sosialt arbeid, eller tenkte at planen begrenset deres mulighet til å utøve skjønn. Planen fremsto også som en måte å involvere klientene, da flere saksbehandlere la vekt på at planen var noe foreldrene måtte samtykke til. På den måten ble foreldrene også medeiere av undersøkerplanen.

Analysen av studiens datamateriale viser

hvordan gjennomføringen av barnevernundersøkelsene var preget av en standardisering gjennom bestemte undersøkerplaner og rutiner.

Det andre mønsteret – barnet skal høres

Det andre fremtredende mønsteret i analysen var saksbehandlerne opptatthet av å ha samtaler med barna. De begrunnet det med at barna skulle bli hørt, og at det var viktig at barna selv fikk fortelle hvordan hverdagen deres var:

Intervjuer: Er det sånn at dere stort sett snakker med barna?

*Sosialarbeider: Vi skal i hvert fall ha én samtale med **alle** barn. I hvert fall. Det er viktig å høre barns synspunkter og høre dem.*

Går vi til barnevernet som institusjon skjedde det en viktig endring i 1992 hvor barnevernloven fikk en tydeliggjøring av barnet som selvstendig individ, og flere studier viser hvordan Norge fører an i forhold til å sikre barn likeverd og individuelle lovbestemte rettigheter (Picot 2014). Det blir dessuten hevdet at Norge er et av de landene som har kommet lengst i å praktisere et barneperspektiv i barneverntjenestens politikk og praksis (Skivenes 2011, 152 i Picot 2014, 2). Vi ser også hvordan lovverket i økende grad tydeliggjør barns rettigheter. I 2003 ble det bestemt at barn ved fylte syv år skal informeres og gis anledning til å uttale seg før det tas avgjørelser som berører ham eller henne. Og den 1. juni 2014 trådte en ny lovendring i kraft som er ment å sikre alle barns rett til medvirkning (Barnevernloven § 4-1). Her står det at barn skal bli lyttet til og barnets synspunkter skal tillegges vekt.

Gjennom analysen ble det tydelig at sosialarbeidernes vitensgrunnlag, kunnskapen de anvendte, i stor grad var preget av et *bestemt* syn på barn. De så barnet som et

autonomt individ med egne selvstendige rettigheter som de var opptatte av å oppfylle. Det er imidlertid ikke gitt at det er dette synet på barn som er det dominerende. Kjersti Ericsson (2009) beskriver hvordan ulike kulturelle strømninger påvirker synet på barn, og hvordan de ulike synene lever side om side. I tillegg til det autonome barnet som opptrer som hovedperson og aktør i eget liv, trekker hun frem det hun kaller det 'romantiske' synet på barndommen. Hun viser til barndomshistorikeren Hugh Cunningham som utpeker 1700 tallet som det århundret da det skjedde en klar forandring i synet på barn og barndom: Flere begynte å se på barndommen som en livsfase med verdi i seg selv og ikke bare som en forberedelse til voksenlivet. Det er altså et perspektiv som anerkjenner barnet som noe som 'er' mer enn noe som skal 'bli' (Qvortrup 1994). Innenfor dette synet skulle barndommen være bekymringsløs, og barnet skulle beskyttes og ivaretas på best mulig måte. Dette perspektivet er forankret i FN's barnekonvensjon gjennom barns rett til beskyttelse. Dermed ivaretar barnekonvensjonen begge de to dominerende hovedlinjene som preger synet på barn i dag. På den ene siden skal barn beskyttes ut fra deres sårbarhet, mens det på den andre siden er viktig å ivareta barnets interesser gjennom å sørge for barnets aktive deltagelse (Sandberg 2008). Barn og unge gir også selv uttrykk for denne tosidigheten i det de uttrykker at de både ønsker å delta, samtidig som de vil beskyttes og ivaretas (Butler mfl. 2009). Også i mitt materiale blir synet på barnets behov for beskyttelse trukket frem, og hvordan det kan påvirke samtalene barnevernet har med barnet:

Sosialarbeider: Vi er kanskje for redd for å si til barn hva vår bekymring er. Rett og slett. At vi ikke er åpne nok mot barn...
Intervjuer: mm...

Sosialarbeider: ... at her har vi fått en bekymringsmelding og det går ut på det og det og det er derfor vi er inne. Istedenfor at vi hele tiden dekker over og sier at barneverntjenesten jobber for at alle barn skal ha det bra, liksom, og det er derfor vi er inne. At vi kanskje ikke er flinke nok til å være åpne nok med dem. At vi kanskje er litt redde for å skade eller såre eller...

Saksbehandler spør seg her om barnevernet, til tross for at alle barn snakkes med, kanskje allikevel ikke klarer å gi barnet tilstrekkelig informasjon, og at man til tross for samtaler med barnet, likevel ikke alltid klarer å sikre barnet en reell mulighet til medvirkning. Hun lurer på om barnevernet underkommuniserer eller ikke er tydelig nok på hvorfor de vil snakke med det konkrete barnet. Implisitt stiller saksbehandler spørsmål om barneverntjenesten i tilstrekkelig grad ivaretar barnets rettigheter når barnet snakkes med i generelle vendinger mer enn å si konkret hva bekymringsmeldingen omhandler. Hun spør seg altså om barneverntjenesten i for stor grad beskytter barnet, og at dette kan gå ut over barnets rett til informasjon.

Saksbehandlerne skal både sikre at barn får anledning til å delta og høres, samtidig som de skal ta hensyn til barnets behov for omsorg, trygge relasjoner og tilknytning (Diduck 1999). I mitt materiale er det imidlertid fokuset på barns rettigheter som er mest fremtredende. Som vi ser i eksempelet nedenfor, ga saksbehandlerne uttrykk for at de hadde opplevd situasjoner der de på forhånd hadde tenkt at det ikke var behov for samtaler med barnet, men som i etterkant skulle vise seg viktig. Samtalene ga informasjon de ellers ikke ville fått tilgang til:

Sosialarbeider: Barnesamtalen er vi jo..., det er veldig aktuelt nå for tiden. Det gjennomfører vi jo i alle saker.

Intervjuer: Så det har alltid en hensikt?

Sosialarbeider: Ja, for det handler jo om barnet. De har som oftest en mening om noe.

Intervjuer: Så det er på en måte fast?

Sosialarbeider: Ja, for det er jo. I går så opplevde jeg seinest (...). Der hadde jeg hatt samtale med foreldre også skulle vi snakke med ungene. Og det her var en sak som, egentlig, ja altså meldingen er ikke sånn kjempe bekymringsfull så omsorgen beskrives som god...

Intervjuer: Ja...

Sosialarbeider: ...egentlig. Men så skulle vi da snakke med de to eldste. Så forteller de om vold. Og da snur jo hele saken seg.

Oppsummerende ser vi hvordan saksbehandlerne forankrer sine handlinger i hovedsak til to hensyn. Det ene er hensynet til undersøkerplanen. Det som står i planen danner grunnlaget for de ulike utsagn og handlinger. Den andre forankringen er betydningen av at barnet blir hørt. Eksempler på utsagn som går igjen i samtaler er: «Nå har vi begynt å snakke med barnet tre ganger i alle undersøkelser». Eller: «Det står i planen at vi skal ha hjemmebesøk og snakke med barnet». Spørsmålet er fortsatt hva som synes å danne de overordnede direktivene som gjør at samtaler nettopp får disse konkrete mønstrene? Man kunne for eksempel tenke seg at handlingsrommet krevde at sosialarbeideren selv måtte vurdere hvorvidt barnet skulle snakkes med eller ikke, hvordan samtaler skulle gjennomføres og om en eventuell samtale ville oppleves bra eller nyttig for barnet. For eksempel understreker Anne Trine Kjørholt (2010) betydningen av at barnets rett til medvirkning og innflytelse alltid må innebære en vurdering av barnets rett til omsorg og beskyttelse.

Man kunne også tenke seg at sosialarbeideren møtte til samtaler uten en plan, og at nettopp foreldrenes fortelling ville inngå

i den samlede vurderingen av hvor omfattende barnevernundersøkelsen måtte gjøres. I så tilfelle ville planen måtte legges etter den første samtalen med foreldrene. En annen mulighet er at planen ble fortløpende bestemt og justert under undersøkelsens gang.

Med andre ord er det noe som gjør at sosialarbeideren handler på bestemte måter. Det er noe som gjør at sosialarbeiderens plan har prioritet fremfor foreldrenes og situasjonens appell. Videre synes samtalen med barnet å ha forrang fremfor anmodningen eller direktivet om minst mulig inngripen (Barnevernloven § 4-3). Det samme forrang har synet på barnet som et autonomt individ med sine rettigheter fremfor å se barnet som et barn med behov for beskyttelse. Foreldrenes vage motforestillinger og spørsmål får ikke sosialarbeiderne til å stoppe opp eller tenke seg om. Heller er det noe som gjør at visse handlinger presser seg frem, og *må* gjennomføres. Både planen og hensynet til at barnet skal høres gir en regelmessighet som virker disponerende på praksisen og på måten sosialarbeiderne forholder seg på. Disse to konkrete hensyn, planen og barnets rett til å bli hørt, fremstår umiddelbart som handlingenes åpenbare fornuft. Men som jeg nå vil vise, gir analysen oss tilgang til en annen logikk på et annet nivå. En logikk som befinner seg i det overliggende handlingsmønsteret, nemlig det dispositiv som både bestemmer og bestemmes av gjeldende praksis.

Praksis, sosialt arbeid og barnevernet som institusjon

Som nevnt er det ikke den enkelte institusjon, en bestemt vitensform eller den konkrete praksis (erfaring) som er Foucaults anliggende. Heller søker han å analysere frem den tverrgående sammenhengen mellom kunnskapen, institusjonen og erfaringen som gjør at det sosiale fremtrer som det

gjør. Med Foucault kan vi ikke søke forklaringen i den institusjonen hvor praksisen blir utøvd. Det er altså ikke tilstrekkelig å rette blikket mot (her) barnevernet som institusjon når praksisen skal analyseres. Heller må man bestrebe seg på å gå 'bak' institusjonen, praksisen, og kunnskapen for å finne den maktteknologi som binder disse størrelsene sammen (Raffnsøe og Gudmand-Høyer 2005). Her vil det således være det som synes å binde sammen barnevernet som institusjon, samtalen mellom klient og sosialarbeider og sosialt arbeid som kunnskap som gjøres til gjenstand for analyse. Hva trer frem som den generaliserte sammenhengen som synes å virke innenfor alle disse tre størrelsene og som gjør at saksbehandlere og foreldre handler som de gjør?

Den maktteknologi som opererer i barnevernet som institusjon, i barnevernets praksis og i sosialt arbeid som kunnskapsform, og som danner et overordnet mønster, synes å være 'Barnets beste'. Hensynet til barnet blir den overgripende størrelse som søkes oppfylt. Gjennom analysen blir 'Barnets beste' den sammenhengen som lar seg tverrgående generalisere både i sosialt arbeids vitensgrunnlag hvor barnet som et autonomt individ blir fremtredende, i institusjonen hvor loven etablerer et direktiv om barns rett til deltagelse, samt i en praksis hvor hensynet til at barn skal høres blir gjennomgående. 'Barnets beste' får dermed et *bestemt* innhold. Idet 'Barnets beste' etablerer seg som et dispositiv, etableres samtidig en bestemt omgangsform. Det etableres en disposisjonell praksis.

Som dispositiv blir 'Barnets beste' det mediet alle handlinger og hendelser (i institusjon, i kunnskapen, og i praksisen) må passere gjennom for deretter å virke sammen på bestemte måter. Dermed trer dispositivet frem som en anordning, et arrangement eller oppstilling (Raffnsøe 2000) som setter

først barnevernet som institusjon, sosialt arbeid som vitensform og praksisen i forbindelse med hverandre, for deretter å få dem til å virke sammen på bestemte måter slik at språk-utvekslingen mellom foreldre og saksbehandlere blir akkurat slik den blir. 'Barnets beste' får dermed en bestemt form. Og det er det som er det nye. Idet barnets beste trer frem som et dispositiv får det et bestemt innhold, og blir dermed noe annet og noe mer enn en generell overordnet verdi som hver for seg er å finne i både barnevernet som institusjon, sosialt arbeids kunnskapgrunnlag og barnevernets praksis. Som dispositiv endrer 'Barnets beste' karakter. Det trer ikke lenger frem som en åpen overordnet verdi, gitt ulikt meningsinnhold avhengig av kontekst. Vanligvis vil kjønn, alder, familieforhold, nettverk, etnisitet, sosial klasse etc. være faktorer som virker inn på hvordan barnets beste bør oppfattes. For eksempel peker Philip Alston (1994) på at mens man i moderne vestlige samfunn regner barnets individualitet og autonomi å være i tråd med barnets beste, vil det i mange ikke-vestlige samfunn bli oppfattet som å være i strid med barnets beste og lokale kulturelle verdier. Også Kirsten Sandberg (2008) viser hvordan innholdet av barnets beste alltid må inneholde en konkret vurdering av hva som er best for akkurat dette barnet. Prinsippet om barnets beste blir beskrevet som det mest sentrale i barnekonvensjonen, samtidig som flere peker på hvordan prinsippet mangler bestemte og absolutte standarder, noe som gjør det mulig å bruke prinsippet til å legitimere enhver praksis (Alston 1994). Også i Norges Forskningsråds velferdsprogram heter det at barns behov og interesser må fortolkes og representeres av foreldre og profesjonelle uten at disse egentlig kan vite hva 'barnets beste' innebærer (Barndom og familie 2003,14). Og videre vil enhver diskusjon rundt barn nødvendigvis hevde å være til

barnets beste, uavhengig av perspektiv og syn på barn (Qvortrup 2008).

Når 'Barnets beste' synes å tre frem som et dispositiv og dermed bli gitt et bestemt innhold, er det kanskje i tråd med en etterspurt utvikling. Eller mer presist, idet man blottlegger et dispositiv, avdekker man samtidig en regularitet i utviklingen. Ved å analysere frem et dispositiv fanger man inn hvordan handlingene blir ordnet til en regularitet som trer frem med sin egen innlysende logikk. Ved hjelp av analysen oppdages den rasjonalitet som gjør at her 'Barnets beste' trer frem som det gjør. Det er en rasjonalitet man i tilbakeblikk kan se hvordan har virket for å påvirke bestemte handlingsmønstre. Blant annet er det barnet som selvstendig aktør med rett til deltagelse som løftes frem og blir gjort ensbetydende med barnets beste (Kjørholt 2004). Kjørholt beskriver hvordan både forskning og politikk knyttet til barns rett til deltagelse er preget av normative og moralske forestillinger om den selvfølgelige verdien av deltagelse og medvirkning. Hun hevder at en manglende teoretisering bidrar til at barns rett til deltagelse blir snakket om og praktisert uten en nærmere problematisering og definering. Videre er det en tendens til at barns avhengighet av voksne ses som en motsetning til selvstendighet og deltagelse (Bjerke 2008), mens intervju med barn knyttet til deltagelse og medvirkning viser at barn ikke deler denne oppfatningen. Heller trekker barnet frem en identitet som kompetent og sosial deltager som et resultat av tilhørighet og felleskap med betydningsfulle voksne (Kjørholt 2004). Det er dermed et spørsmål hvorvidt rettighetene slik de er forankret i FN's barnekonvensjon bidrar til en individualiseringsprosess hvor barnet først og fremst blir forstått som et selvstendig individ med egne rettigheter mer enn å bli definert som et avhengig medlem av familien (Nåsman 1994).

Foucault refererer til det han kaller tre grunnleggende og særlige viktige modaliteter av dispositive som behandler omverdenen og organiserer det sosiale slik det trer frem (Foucault 2008). Disse tre modalitetene er 'loven', 'disiplinen' og de 'sikkerhetsskapende dispositive' (Raffnsøe og Gudmand-Høyer 2005). Der de sikkerhetsskapende dispositive søker å være klar for det som måtte komme, vil disiplinen søke å forhindre at noe oppstår og også søke å forebygge det uønskede. Lovens dispositive skaper en klar grense mellom det som er tillatt og det som er forbudt. Dispositive opererer alene eller sammen og kan også forutsette hverandres eksistens. På den måten blir 'Barnets beste' også et anliggende, men kanskje også et resultat av dispositiveformer som 'Loven' og 'Disiplinen', men også det 'Sikkerhetsskapende' dispositive. Der Barnevernloven er forankret i et overordnet hensyn til barnets beste, har vi gjennom analysen sett hvordan saksbehandlerne blir disiplinert til å følge en bestemt plan for undersøkelsen og hvor hensikten nettopp er å sikre barnets beste. Det sikkerhetsskapende dispositive kommer til syne som kravet om å dokumentere at planen har blitt fulgt i tilfelle noen i ettertid ville etterspørre hva som har blitt gjort. Ved at saksbehandlerne følger en bestemt plan eller bestemte prosedyrer for gjennomføringen sikrer de at ingen i ettertid skal kunne anklage dem for ikke å ha fulgt gjeldende rutine.

Slik samtalene trer frem i analysen, blir handlingenes eksplisitte og/eller implisitte mål et hensyn til barnet. Det heter at det er av hensyn til barnet at de konkrete handlingene må gjennomføres. Det er barnets rettigheter som skal sikres gjennom planen for undersøkelsen og barnet skal ivaretas ved at man sikrer at det blir hørt. Det er med andre ord hensynet til barnet som legitimerer undersøkelsens omfang. Måten det handles på er et svar på den overordne-

de logikk om at barnets beste søkes oppfylt. Hensynet trer frem som den implisitte størrelse som disponerer og strukturerer praksisen. 'Barnets beste' som dispositiv trer frem som den nærliggende og selvfølgelige størrelse man vanskelig kan stille spørsmål ved. Det er kun gjennom den konkrete analysen man ser hvordan dette dispositivet også har sine implikasjoner. Slik det trer frem er det nemlig kun barnets beste som en *generell størrelse* som disponerer barneverntjenestens praksis, ikke det *konkrete* og *individuelle* barnet:

Intervjuer: Ønsket barna å komme til samtale?

Mor: Nei-da. Nei, det hadde de ikke noe ønske om. De hadde ikke ønske om barnevernet i det hele tatt.

Slik det fremkom i materialet var det som om barnets beste var gitt. Det ble ikke reflektert rundt *hva* som var hensynet til det konkrete individuelle barnet:

Intervjuer: Var det et spørsmål om hvorvidt barnevernet skulle snakke med Ola?

Far: Nei det var ikke det. Det var bare rett inn det. Og det synes jeg også var unødvendig.

Intervjuer: Skjønte Ola hvorfor han skulle til samtale?

Far: Nei, og han skjønnte enda mindre da han kom ut derfra. "Hvorfor skulle jeg hit?", sa han til meg.

Uavhengig av hva den konkrete situasjonen, familien og barnet appellerer til, vil saksbehandlerne uvilkårlig bli disiplinert til å handle etter et overordnet direktiv om 'Barnets beste' som inneholder og uttrykkes ved at barnet skal høres. Barnets rett blir dermed barnets plikt hvor man kan tenke at plikten skal sikre barnets rett. Det trer dermed frem en *rett* barnet har *plikt* til å følge.

Sosialarbeiderne disiplineres i å snakke med *alle* barn og det skjer uavhengig av hva hun i den konkrete situasjonen vurderer som nødvendig eller hva som er det konkrete barnets beste, eller ønske. Sosialarbeideren handler i tråd med dispositivet som opererer på et generelt overordnet plan. Det handler om at ikke bare sosialarbeideren er underlagt en overordnet maktteknologi, men at også barnet, hvis dispositiv er satt til å ivareta, risikerer med dette å bli gjenstand for en krenkende handling:

Intervjuer: Så da hentet du ham på skolen og fulgte han opp dit? Følte du deg trygg på at han ville bli godt ivaretatt?

Far: Jeg gikk ut fra det. Men man vet jo aldri det. Det er jo, man går inn der. Også sitter man i et bitte lite rom på to kvadratmeter, også er det en dør for å komme videre. Og der ble han hentet. Også satt jeg igjen. Og hva som skjedde etter det vet, hadde ikke jeg noe...

Intervjuer: Hvor mange år er han?

Far: Han er tolv. Så det blir på en måte å sende han inn i et eller annet. Vet ikke helt hva. Men man føler at man bare må. Fordi barnevernet har den myndighet og den makten. Det er det man føler. Nekter man å sende barnet inn. Hva skjer da? Det vet i hvert fall ikke jeg. Og hva hadde skjedd hvis jeg hadde nektet hele veien. Nektet å komme til den samtalen, og nektet alle samtykkeskjema? Det vet ikke jeg. Midt opp i alt dette her. Med å ha fått alle disse opplysningene. Og det han har opplevd. Jeg hadde ikke orket å stå i en kamp med dem også.

I mitt materiale var det ingen av saksbehandlerne som brukte tid på å snakke med foreldrene om deres bekymring for hvordan en samtale med barnet ville kunne oppleves. Sosialarbeiderne drøftet ikke hvorvidt barnet burde ha med seg noen det kjente, hva som gjorde at foreldrene bekymret seg,

eller hvorvidt barnet i det hele tatt måtte snakkes med. Dispositivet 'Barnets beste' syntes å fastsette og foreskrive hva som var gjeldende for praksis. Gjennom analysen ble det synlig hvordan dispositivet 'Barnets beste' la føringer og begrensninger for det handlingsrommet saksbehandlerne hadde til å utøve et skjønn i forhold til det *konkrete* barnet:

Mor: Hva kan dere egentlig hjelpe oss med? For å få henne på skolen?

Saksbehandler: Det er det vi må finne ut av. I løpet av undersøkelsen. Og da har vi som sagt tre måneder på oss til å undersøke. Så hvis du blir til neste side så kan vi gå gjennom det vi tenker at vi skal gjøre. Og det er første samtale med dere. Det er i dag. Også tenker vi å innhente litt fra andre instanser for å få et helhetlig bilde av Eva sin situasjon. BUP, skole og eventuelt fastlege. Også tenker jeg hjemmebesøk for å se hvordan dere har det og sånne ting. Møte Eva der på sin naturlige arena. Også tenker jeg jo flere samtaler med Eva. Det er jo viktig å prøve å få snakka med henne.

Mor: Men, men tror du ikke en unge som prater med mange forskjellige kan bli mere lukka?

Saksbehandler: Det kan være...

Mor: Ja.

Det er ikke tilfeldig at dispositivet 'Barnets beste' synes å diktere at barnet skal høres. Flere studier viser hvordan barneverntjenesten i liten grad snakker med barn, og at barnet nærmest fremstår usynlig i barneverntjenestens arbeid (Koch og Koch 1995; Sandbæk 2001; Seim og Slettebø 2007; Gording Stang 2007; Oppedal 2008; Juul 2007; Christiansen 2012). Som svar har mange barneverntjenester innført regler om at barnet alltid skal snakkes med. Nicole Hennum (2010a) påpeker at studier som viser at barn sjelden snakkes med i liten grad

problematiserer hva en samtale med barnet kan innebære for det konkrete barnet. Blant annet trekker hun frem hvordan det talende barnet også kan være et avslørende barn, noe som igjen kan påføre det et normativt sosialt ansvar i forhold til voksne. I samtaler med profesjonelle skaper barna fortellinger både om egne og foreldrenes avvik. Et sentralt paradoks i barneverntjenesten er dermed at handlinger som er ment å hjelpe barn kan bidra til at de samme barna brukes til å konsolidere normaliteten i samfunnet og bekrefte den eksisterende samfunnsorden.

Hennum (2010b) peker på hvordan samtalen med barnet er mer å forstå som en profesjonalisert tale hvor det er den voksne som skaper ramme for hvilken fortelling det er mulig for barna å skape og presentere i den gitte sammenhengen. Ved å styre samtalen produseres kunnskap om barns hverdag som kan være mer i tråd med hva som oppfattes som gyldig i samfunnet, enn hva som oppfattes som hensiktsmessig i den konkrete barnevernssaken, eller hva som kan oppfattes som fri tale fra et barn. Hennum skriver hvordan det like fullt kan være det som ikke blir sagt i en samtale, det som utelukkes i samtalen, eller det som sosialarbeideren ikke hører eller har fokus på, som samtalen handler om.

Analysen viser hvordan 'Barnets beste' blir den anordning som gjør at barneverntjenesten, praksisen og sosialt arbeid ordnes på bestemte måter i forhold til hverandre og på den måten disponerer saksbehandlerne og foreldrenes handlingsrom. 'Barnets beste' blir den strategiske funksjonen feltet uformes i (Foucault 1977). Dermed trer dispositivet frem som en teknikk det er vanskelig å få øye på fordi virkningene blir i det skjulte. Så lenge 'Barnets beste' opererer som en generell overordnet strategi, et dispositiv, vil det heller ikke kunne sikre det konkrete barns beste, ei heller den gode

undersøkelse. Det er som om dispositivet 'Barnets beste' fratar den enkelte saksbehandler friheten til å vurdere hva som er barnets beste i det konkrete tilfelle. Hva som er hensynet til barnet, er allerede bestemt før det konkrete individuelle barnet trer inn i rommet. På den måten trer samtalenes normativitet frem som en konstant begrensning for den enkelte saksbehandler og foreldres tenkning og handling. Dispositivet 'Barnets beste' blir den konkrete maktutøvelse uten at vi finner et subjekt bak utøvelsen. Det er ikke saksbehandler eller barnevernet som institusjon som er maktutøvelsens opphavsperson eller sentrum som vi deretter kan anklage og peke på. Gjennom den dispositive analysen avdekkes det mønsteret handlingene er et produkt av og som også blir til gjennom den sosiale interaksjonen. Makten er dermed alles og ingens skapelse (Raffnsøe 2000). Det er en maktutøvelse som ikke kan knyttes til noe eller noen. 'Barnets beste' trer frem som en ulokalisert makt som bare finnes som den forbindelsen man gjennom analysen kan etablere mellom barnevernet som institusjon, sosialt arbeids kunnskap og samtalene slik de kommer til syne i den konkrete praksisen og som dermed peker ut en generell tendens.

Fordi dispositivet produserer og aktiverer den selvfølgelige praksisen, og dermed ikke problematiseres, risikerer man at dispositivet nettopp truer de hensyn det er satt til å ivareta. For sosialarbeideren trer maktutøvelsen frem som den bekreftelsen som skjer i det hun handler i tråd med forventningene, og dermed skaper seg selv som en 'annen'. I det hun handler i tråd med det overliggende mønsteret, et dispositiv, er hennes subjektivitet underlagt og kommer til syne som et 'nytt' subjekt. Sosialarbeideren produserer og skaper den samme makten hun selv er underlagt. Dermed fremstår sosialarbeidernes handlingsrom ikke bare som

snevre, men også like. På den måten blir brukarmedvirkning kun en ideell størrelse.

Dispositivet disponerer mulighetsrommet for både saksbehandlere og foreldre. Som vist påvirker dispositivet bestemte forståelser og dermed handlinger i en bestemt retning og får dermed som resultat en generell tendens i den sosiale omgangen. Men dispositivet sørger også for å virke veiledende inn på de reaksjoner dispositivets handlinger er en følge av, og dermed preger hvilke reaksjoner man kan forvente av den disposisjonelle logikk. Dispositivet saksbehandlerne og foreldrene er underlagt virker dermed inn på deres reaksjoner i det de blir utsatt for dispositivets rasjonalitet. Bare de reaksjoner som er i tråd med dispositivet vil bli mottatt med aksept, mens reaksjoner som er spørrende til dispositivets føringer vil bli sett som sosiale 'bomskudd' (Raffnsøe 2000,68). Dermed sørger dispositivet for å vinne ytterligere terreng ved ikke bare å fastlegge de umiddelbare tilbøyeligheter for bestemte handlinger, men samtidig supplere disse med hvilke reaksjoner som tillates i den sosiale interaksjonen. Den sosiale utveksling sørger for at kun de handlinger som respekterer dispositivets regulering oppnår betydning. Dermed vil både foreldre og saksbehandlere gjennom den sosiale interaksjonen merke hvilke handlinger og reaksjoner som er akseptable i interaksjonen. Og det er i det øyeblikket de handlende nettopp tar høyde for en slik forventet reaksjon hos den eller de de interagerer med at dispositivets logikk ytterligere sementeres, og da som følge av en seleksjon som allerede er foretatt (ibid.).

Foucault er imidlertid tydelig på at institusjonen aldri 'overtar' eller kopierer dispositivet fullt og helt. Den enkelte institusjon vil alltid forenkle, velge ut og strides om de ulike direktiv. Det er imidlertid verdt å merke seg at med Foucault kan man tenke at samtalene slik de fremstår, bare kan bli

erfart – gitt dispositivenes samspill. Et annet positiv vil altså kunne gi en annen erfaring.

Konklusjon

Denne artikkelen gir få svar på spørsmål om hvordan den enkelte sosialarbeider kommer til å handle eller hvordan sosialarbeidere *bør* handle. Heller ikke gir analysen svar på hvordan sosialarbeidere *generelt* møter foreldre i deres første samtale i barnevernets undersøkelse. Derimot viser analysen hva som er handlingenes disposisjonelle karakter, hvilke handlinger som synes å bli foretrukket fremfor andre. Analysen svarer eller beskriver den sosiale konteksten som barnevernets undersøkelse handler innenfor. Det er barnevernundersøkelsens kontekst vi får innblikk i, og som dermed også sier noe om hvilken logikk som setter sitt preg på samtalen mellom foreldre og saksbehandlere i deres første møte. Det er barnevernundersøkelsens sosiale sammenheng som er søkt analysert frem og som virker bestemmende på hva som skjer i samtalen. På den måten gir den dispositive analysen innblikk i hva som er dispositivets *virksomheter*. Dispositivet 'Barnets beste' ivaretar nødvendigvis ikke det *individuelle* barnet. Analysen er en påminning om at til tross for at et gitt positiv, her 'Barnets beste', synes å være svaret, kan vi ikke unnlate å spørre oss hva dette svaret, denne løsningen, produserer av nye problemer, utfordringer og maktutfoldelser. Av ett svar, en løsning, følger alltid andre spørsmål og motsetninger (Andersen 2003).

Det er imidlertid ikke gitt at sosialarbeideren handler i tråd med dispositivet, makten krever ikke den fulle gjentakelse. Sosialarbeideren *kan* handle annerledes. Det krever imidlertid at sosialarbeideren forholder seg til de maktformene hun er underlagt. Det er dette Foucault med sine analyser ønsker

å bidra med. Analyser som gjør oss i stand til å oppdage og forholde oss til hva vi er forpliktet til og hvordan (Raffnsøe og Gudmand-Høyer 2004). Artikkelen poengter dermed ikke å slå fast om dispositivet 'Barnets beste' finnes eller ikke. Hensikten har vært å analysere frem arbeidets disposisjonelle karakter. Det vil si hvilken praksis som blir foretrukket og gjentatt fremfor andre. Ved å få øye på de overordnede mønstre som regulerer og legger føringer for arbeidets sosiale form blir det mulig å forholde seg til den praksisen man både er underlagt, men også er skaper av.

I dag er det vanskelig å snakke om sosialpolitikk og godt sosialt arbeid uten også å snakke om brukermidvirkning og involvering av klienten. I denne artikkelen har jeg forsøkt å vise hva som disponerer og legger til rette for brukermidvirkningens bevegelse i de handlinger og utsagn som skjer i møter mellom foreldre og saksbehandlere i barnevernets undersøkelse. Til tross for gode intensjoner viser analysen hvordan brukermidvirkning får vanskelige kår i samtalen. Blant annet kan man tenke at alle samtalenes saksbehandlere har med barn og foreldre i seg selv vitner om brukermidvirkning. Imidlertid er det handlingsrommet som sosialarbeiderne blir gitt, og opererer innenfor, lite preget av faglig skjønn og utøvelse av dømmekraft. Heller fremstår handlingsrommet som rutinebasert, manualbasert og preget av forhåndsbestemte planer. Sosialarbeideren er underlagt ulike positiv av en så selvfølgelig karakter at de fremstår som selvsagte i den konkrete situasjonen. Sosialarbeidernes handlinger må dermed forstås som på en gang intensjonelle idet de søker å oppfylle bestemte mål, samtidig som de er 'ikke-subjektive'. Handlingene fremstår dermed med en regelmessighet som mer er en følge av dispositivets rasjonalitet enn av den individuelle saksbehandlers kompetanse og fagutøvelse.

Denne studien av barnevernarbeideres praksis avdekker et mønster og et dispositiv som leder tanken mot spørsmålet: Hvilke

dispositiv styrer andre deler av arbeidslivets praksis? Svaret vil fordre nye maktstudier basert på Michael Foucaults tenkning.

REFERENCER

- Alm Andreassen, Tone (2005): *Brukermedvirkning i helsetjenesten*, Oslo, Gyldendal Akademisk.
- Alston, Philip (1994): The Best Interest Principle: Towards a Reconciliation of Culture and Human Rights, i Philip Alston (red.): *The best interest of the child: reconciling culture and human rights*, Oxford, Unicef. Clarendon Press.
- Andersen, Niels Åkerstrøm (2003): *Borgerens kontraktliggjørelse*, København, Hans Reitzels Forlag.
- Bjerke, Håvard (2008): *Barns perspektiver på samfunnsborgerskap. Kritiske refleksjoner om rettigheter, ansvar og deltagelse*, Dr. avhandling, NTNU, Fakultet for samfunnsvitenskap og teknologiledelse.
- Butler, Udi Mandel m.fl. (2009): Children's Perspectives on Citizenship: Conclusions and Future Directions, i Nicola Taylor & Anne Smith (red.): *Children as Citizens? International Voices*, Dunedin, Otago University Press, 169-183.
- Christiansen, Øivin (2012): Hvorfor har barnevernet problemer med å se og behandle barn som aktører?, i *Norges Barnevern*, 89, 1-2, 16-30.
- Cruikshank, Barbara (1999): *The will to empower: democratic citizens and other subjects*, New York, Cornell University Press.
- Dahlager, Lisa (2001): I forebyggelsens magt, i *Distinktion*, 3, 91-102.
- Dahlager, Lisa (2005): *I samtalens rum: En magtanalyse med afsæt i den livsstilsrelaterede forebyggelsessamtale*, København, Institutt for Folkesundhedsvidenskab.
- Diduck, Alison (1999): Justice and childhood: reflections on refashioned boundaries, i Michael King (red.) *Moral Agendas for Children's Welfare*, London/ New York, Routledge, 120-138.
- Ellingsen, Karl (2007): *Selvbestemmelse: egne og andres valg og verdier*, Oslo, Universitetsforlaget.
- Egelund, Tine (1997): *Beskyttelse av barndommen. Sosialforvaltningens risikovurdering og indgrep*, København, Hans Reitzels Forlag.
- Engebretsen, Eivind (2007): *Hva sa klienten? Retorikken i barnevernets journaler*, Oslo, Cappelen Akademisk as.
- Engebretsen, Eivind og Kristin Heggen (red.) (2012): *Makt på nye måter*, Oslo, Universitetsforlaget.
- Ericsson, Kjersti (2009): *Samfunnets stebarn*, Oslo, Universitetsforlaget.
- Foucault Michel (1988): Technologies of the Self, i Luther H. Martin, Huck Gutman & Patrick H. Hutton (red.): *Technologies of the Self*, USA, The University of Massachusetts Press.
- Foucault, Michel (1975): *Surveiller et punir*. Oversatt til norsk: *Overvåkning og straff*, Oslo, Gyldendal Norsk Forlag.
- Foucault, Michel (1977): 'Entrevue. Le jeu de Michel Foucault', samtale med Allain Grosrichard, i *Ornicar*, 10, 62-92.
- Foucault, Michel (2008): *Sikkerhed, territorium, befolkning. Forelæsninger på Collège de France 1977-1978*, København, Hans Reitzels Forlag.
- Foucault, Michel (1973)(2008): *Galskapens historie*, Oslo, Gyldendal Norsk Forlag.
- Haugland, Randi (2007): *Med makt til å krenke*, Oslo, Ad Notam Gyldendal.
- Hennum, Nicole (2012): Children's confidences, parents' confessions: Child welfare dialogues as technologies of control, i *Qualitative Social Work*, 11, 5, 535-549.
- Hennum, Nicole (2010a): Mot en standardisering av voksenhet? Barn som redskap i statens disiplinering av voksne, i *Sosiologi i dag*, 40, 1-2, 57-75.
- Hennum, Nicole (2010b): Controlling children's lives: covert messages in child prote-

- ction service reports, i *Child & Family Social Work*, 16, 3, 336-344.
- Humerfelt, Kristin (2005): Begrepene brukermedvirkning og brukerperspektiv – honnørord med lavt presisjonsnivå, i Elisabeth Willumsen: *Brukernes Medvirkning!* Oslo, Universitetsforlaget.
- Juul, Randi (2010): *Barnevernets undersøkelser av bekymringsmeldinger*, doktoravhandling, Trondheim, NTNU.
- Kjørholt, Anne Trine (2004): *Childhood as a Social and Symbolic Space. Discourses on Children as Social Participants in Society*. Doctoral Thesis, Trondheim, Norwegian University of Science and Technology.
- Kjørholt, Anne Trine (2010): Barn som samfunnsborgere – til barnets beste?, i Anne Trine Kjørholt (red.): *Barn som samfunnsborgere – til barnets beste?* Oslo, Universitetsforlaget AS.
- Koch, Kathrin & Arild Koch (1995): *Barn av barnevernet*, Oslo, Ad Notam Gyldendal.
- Lov om barneverntjenester av 01.01.1993.
- Lov om pasient- og brukerrettigheter av 01.01.2001
- Lov om sosiale tjenester i arbeids- og velferdsforvaltningen av 01.01.2010
- Midjo, Turid (2010): *En studie av samhandlingen mellom foreldre og barnevernarbeidere i barnevernets undersøkelse*, Avhandling for graden philosophiae doctor, Trondheim, NTNU.
- Mik-Meyer, Nanna & Kaspar Villadsen (2007): *Magtens former. Sociologiske perspektiver på statens møte med borgeren*, København, Hans Reitzels Forlag.
- Näsman, Elisabet (1994): Individualization and institutionalization of childhood in today's Europe, i Jens Qvortrup m.fl.: *Childhood Matters: Social Theory, Practice and Politics*, Aldershot, Avebury, 165-188.
- Oppedal, Mons (2007): Barns og foreldres brukermedvirkning i et juridisk perspektiv, i Sissel Seim & Tor Slettebø: *Brukermedvirkning i barnevernet*, Oslo, Universitetsforlaget.
- Picot, Aurèlie (2014): Transforming child welfare: from explicit to implicit control of families, i *European Journal of Social Work*, 17, 5, 689-701.
- Qvortrup, Jens (1994): Childhood matters: an introduction, i Jens Qvortrup (red.): *Childhood matters: Social theory, practice and policies*, Brookfield, Avebury. 1-23.
- Qvortrup, Jens (2008): Childhood in the Welfare State, i Allison James & Adrian James (red.): *European Childhoods. Cultures, Politics and Childhoods in Europe*, Palgrave Macmillan, 216-233.
- Raffnsøe, Sverre (2000): Michel Foucaults disposisjonelle magtanalytik i *Grus*, 59, 45-70.
- Raffnsøe, Sverre & Marius Gudmand-Høyer (2005): Dispositivanalyse – en historisk sosialanalytik hos Foucault, i Anders Esmark, Carsten B. Laustsen & Niels Å. Andersen (red.): *Poststrukturalistiske analysestrategier*, Frederiksberg, Roskilde Universitetsforlag.
- Raffnsøe, Sverre & Marius Gudmand-Høyer (2004): Michel Foucaults historiske dispositivanalyse, working paper 11, København (upublisert).
- Raffnsøe, Sverre, Marius Gudmand-Høyer & Morten S. Thaning (2009): *Foucault*, Frederiksberg, Samfundslitteratur.
- Sandberg, Kirsten (2008): Barns rett til å bli hørt, i Njål Høstmælingen, Elin Saga Kjørholt & Kirsten Sandberg (red.): *Barnekonvensjonen. Barns rettigheter i Norge*, Oslo, Universitetsforlaget.
- Sandbæk, Mona (2001): *Fra mottaker til aktør*, Oslo, Gyldendal Akademisk.
- Seim, Sissel & Tor Slettebø (2007): *Brukermedvirkning i barnevernet*, Oslo, Universitetsforlaget.
- Slettebø, Tor (2008): *Foreldres medbestemmelse i barnevernet. En studie av foreldres erfaringer med individuell og kollektiv medvirkning*, Dr. avhandling, Trondheim, NTNU.
- Skivenes, Marit (2011): Norway – A child-centric perspective, i Neil Gilbert, Nigel Parton & Marit Skivenes (red.): *Child protection systems: International trends and orientations*, Oxford, Oxford University Press, 154-179.
- St. meld. nr. 47 (2008-09) Samhandlingsreformen Rett behandling – på rett sted – til rett tid
- St.meld. nr. 25 (1996-97). Åpenhet og helhet. Om psykiske lidelser og tjenestetilbudene. Oslo, Sosial- og helsedepartementet.
- Stang, Elisabeth Gording (2007): *Det er barnets sak. Barnets rettsstilling i sak om hjelpetiltak*

etter barnevernloven § 4-4, Oslo, Universitetsforlaget.

Uggerhøj, Lars (2011a): Familiens erfaring med undersøgelsens start og fremgangsmåde, i Karin Kildedal m.fl.: *Å bli undersøkt – norske og danske foreldres erfaringer med barnevernundersøkelsen*, Oslo, Universitetsforlaget.

Uggerhøj, Lars (2011b). Familiens involvering og deltagelse i undersøgelsesprosessen, i Karin Kildedal m.fl.: *Å bli undersøkt – norske og danske foreldres erfaringer med barnevernundersøkelsen*, Oslo, Universitetsforlaget.

Villadsen, Kaspar (2010). Forord til den danske udgave, i Mitchell Dean: *Governmentality. Magt og styring i det moderne samfund*, Frederiksberg, Forlaget Sociologi.

Ørstavik, Sunniva (1996). *Brukerperspektivet – en kritisk gjennomgang*, Oslo, Institutt for sosialforskning.

Aamodt, Ingerid (2014): "Vi vegrer oss mot å sette psykiatrilappen på ungen" – rettighetsfesting og barnevernsbarnas tilgang til BUP, i *Tidsskrift for psykisk helsearbeid*, 11, 3, 221-230.

Hilde Aamodt, sosionom, master i sosialt arbeid, stipendiat ved dr. grads programmet sosialt arbeid og sosial politikk, Høgskolen i Oslo og Akershus

e-mail: hilde.a.aamodt@nova.hioa.no